

ARCHEOLOGİKESKIE ISSLEDOVANİJA V
MOLDAVII v 1983 g., *colegiu de redacție*: G. F.
CEBOTARENCO, P. P. BİRNEA N. P. TELNOV,
A. A. NUDELMAN, I. A. BORZIAK, Chișinău,
1988, 148 p.

În urmă cu circa două decenii, Sectorul de etnografie și Studierca artelor al Academiei de Științe a R. S. S. Moldova, cu sediul la Chișinău — care, în pofda denumirii sale, dispune de o cuprinzătoare și activă Secție de arheologie — a inițiat publicarea unor volume ce reunesc rapoartele anuale ale săpăturilor întreprinse sub conducerea membrilor Secției amintite. Spațiul geografic avut în vedere de respectivele investigații înglobează cea mai mare parte a interfluviului Prut-Nistru, cu excepția extremității sale nordice și sudice, la care se adaugă o flișe de teren de pe malul stîng al Nistrului, adică în esență teritoriul actual al R.S.S. Moldova. După ce primele patru numere ale seriei, aferente campaniilor de săpături din 1968—1973, au apărut cu regularitate între 1972 și 1974, a intervenit un nedorit hiatus de cîțiva ani, cînd publicarea rapoartelor a fost sistată. seria reluîndu-se de-abia în 1981, cu un volum dedicat rezultatelor săpăturilor întreprinse în anii 1974—1976. De atunci s-a instituit o cadență destul de riguroasă în tipărirea volumelor din serie, ceea ce ne face să ne gîndim cu nostalgie la atît de utilele *Materiale și cercetări arheologice* apărute sub egida Institutului de Arheologie din București. Cu toate acestea, decalajele între data cercetărilor de teren și aceea a apariției publicațiilor s-a mărit uneori destul de mult, ceea ce s-a datorat desigur dificultăților de prelucrare operativă a rezultatelor săpăturilor, de întocmire a unui material ilustrativ minimal, de pregătire a manuscriselor pentru tipar etc.

O retrospectivă asupra întregii serii din *Archeologičeskie issledovanija v Moldavii* permite conturarea direcțiilor prioritare de cercetare a colectivului de arheologi din Chișinău, ca și a principalelor rezultate obținute în sensul adîncirii cunoașterii unor perioade istorice. Cu toate că în privința condițiilor grafice colecția lasă de dorit, faptul că au fost introduse în circuitul științific ample loturi de materiale arheologice și conferă o utilitate deosebită. După modul în care a fost concepută, *Archeologičeskie issledovanija v Moldavii* ni se pare incomparabil mai folositoare decît seria înrudită, editată la Moscova, *Archeologičeskie otkrytija*, care publică rapoarte de săpături de pe întregul teritoriu al Uniunii Sovietice, inclusiv din R.S.S. Moldova, dar o face într-o manieră mult prea laconică.

Tomul pe care îl prezentăm, cel de-al zecilea din seria amintită — deci un număr jubiliar —, cuprinde materiale variate ce privesc trecutul moldav din preistorie pînă în eul mediu. Ca întindere el este ceva mai puțin voluminos decît celelalte apărute anterior. În afară de un studiu de sinteză, o cronică numismatică și o recenzie, restul volumului este compus din rapoarte de săpături semnate de cîțiva din cei mai cunoscuți cercetători din Chișinău. Remarcăm totuși lipsa din sumar a cîtorva nume de notorietate, precum N. A. Chețaru, V. I. Marchevici, V. A. Dergacev, I. T. Niculiță, G. F. Cebotarenco, G. I. Postică etc., a căror absență nu știm dacă s-a datorat faptului că nu au mai întreprins săpături sau că, pur și simplu, nu au consimțit să colaboreze la volum. Lipsește de asemenea, — și aceasta de mulți ani, din păcate, — și numele prestigios al lui Ion Hîncu, ale cărui cercetări —

curmate, din cite se pare, nu din motive de oportunitate științifică — au furnizat elemente esențiale pentru lămurirea a numeroase aspecte etnico-demografice și economico-sociale din perioada anterioară întemeierii statului feudal al Moldovei.

Volumul se deschide cu studiul lui N. P. Telnov privind cultura slavă din secolele VI—IX de pe teritoriul Moldovei, în care se are în vedere — în contradicție cu titlul enunțat — numai teritoriul dintre Prut și Nistru. Autorul consideră că cele mai timpurii pătrunderi ale slavilor în spațiul discutat ar data de la sfîrșitul secolului al V-lea. Potrivit statisticilor sale, pînă în prezent s-ar fi depistat circa 140 de așezări slave din secolele VI—IX, dintre care în peste 20 s-au întreprins cercetări metodice, mai cunoscute fiind cele de la Brănești, Mălăieștii Vechi, Lopatna, Calfa, Hucea, Odaia, Recea, Hansca, Seliște, Dînceni etc. În cadrul vestigiilor descoperite, se pot separa două grupe cronologice, prima datînd din secolele V—VII, iar cea de-a doua din secolele VIII—IX. Cea dintîi cuprinde elemente culturale de tip Penkovka și Praga-Korčák, puse pe seama anților și slavinelor, iar următoarele elemente încadrate în cultura Luka-Raikovețkaia, atribuită între Nistru și Prut, tîverților. Lăsînd la o parte aceste interpretări, remarcăm că autorul nu surprinde antichității din a doua jumătate a mileniului I e.n. ce ar fi susceptibile să aparțină comunităților neolatine și că nu face nici cel mai vag paralelism cu descoperirile din dreapta Prutului, în mare parte asemănătoare cu cele evocate de acesta, care au fost interpretate într-un mod diferit (Cf. D. Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—IX e.n.*, Iași, 1978; idem, *Continuitatea populației autohtone la est de Carpați în secolele VI—XI e.n. Așezările din secolele VI—XI e.n. de la Dodești — Vaslui*, Iași, 1984).

Șirul celor nouă rapoarte de săpături este deschis de acela datorat lui V. I. Sorokin asupra cercetărilor din așezarea eneolitică tripoliană de la Gura Cainarului (raionul Florești), unde a cercetat două locuințe de suprafață cu platformă și un semibordei, conținînd în inventar unelte din piatră, os și corn, figurine antropomorfe și un vast repertoriu ceramic. Caracteristică fazei Tripolie B II/Cucuteni A—B, ceramica a fost ornamentată cu motive variate, încadrate cu precădere în stilurile α^1 , α^2 , α^3 , β^1 și β^2 . Autorul se dovedește pe deplin familiarizat cu complicata, dar atît de utila tipologie stilistică a fazei Cucuteni A—B, stabilită de Hubert Schmidt și perfecționată de Vladimir Dumitrescu și Anton Nițu.

Urmează un grupaj de patru rapoarte asupra cercetărilor întreprinse în movilele funerare de la Tomaș (raionul Ceadr-Lunga) (O. G. Levițkii), Tiraspol (E. N. Savva), Dumeni, Duruitoarii Noi (raionul Rîșcani) (T. I. Demcenko) și Taraclia (raionul Ceadr-Lunga) (S. M. Agulnikov, V. P. Hahecu), prilej cu care a fost descoperit un mare număr de morminte din diferite epoci istorice, aparținînd purtătorilor culturilor Usatovo, Iamnaia și catacombelor, sciților, sarmaților și turanicilor tîrzii, adică unor triburi de păstori nomazi pătrunși din stepele Eurasiiei.

Tot pe cercetarea movilelor funerare — în speță a celor de la Cuconești Vechi (raionul Edineț) și Dumeni (raionul Rîșcani) — se bazează articolul despre descoperirile sarmatice de pe Prutul Mijlociu, semnat de V. I. Grosu, care a avut la dispoziție pentru analiză un număr de 12 morminte, amplasate în nouă movile ridicate de populațiile anterioare sarmaților. Pe baza analogiilor inventarului funerar, autorul a în-

cadral din punct de vedere cronologic antichitățile cercetate în secolele I—II și, ținând cont de mărturiile izvoarelor narrative antice, le-a atribuit triburilor roxolane. Numărul considerabil de morminte sarmatice depistate în arealul colinar al Moldovei, o mare parte și grație eforturilor lui V. I. Grosu (cf. *Arheologičeskie issledovanija v Moldavii v 1977—1978 gg.*, Chișinău, 1982, p. 4—27), pare să indice că, spre deosebire de alte triburi nomade de stepă, sarmații se stabiliseră la nord de zona de câmpie din stînga Dunării Inferioare nu numai în anotimpul călduros, ci și pentru iernare.

T. A. Șerbakova prezintă un bogat complex ceramic de la Tomai (raionul Ceadră—Lunga), datat în secolele III—IV, alcătuit din vase lucrate cu mîna și la roată, acestea din urmă realizate de meșteșugarii locali sau comercializate din alte ținuturi. Din această ultimă categorie fac parte amforele, despre care se presupune că au fost produse la Tyras. Pentru unele forme confecționate cu mîna, autoarea întrevide analogii locale în ceramica slavă arhaică de lip Praga, ceea ce conduce spre ipoteza potrivit căreia complexul de la Tomai ar putea fi în legătură cu o componentă slavo-venetă din cadrul culturii Cerneahov. Textul articolului nu lasă impresia că T. A. Șerbakova și-ar fi pus problema că formele de vase amintite ar fi posibil să aparțină și geto-dacilor, cu ceramica cărora prezintă apropiate analogii.

N. P. Telnov mai este prezent în sumarul volumului cu un raport asupra cercetărilor de la punctul Scoc, aflat la 3 km de Trebujeni (raionul Orhei), unde într-o singură campanie de săpături a investigat nu mai puțin de 32 complexe arheologice datînd din secolele VI—X, compuse din locuințe parțial adăncite în pînă, cuptoare și gropi cu caracter gospodăresc, toate descoperirile fiind puse pe seama slavilor.

În volum continuă să fie publicate rezultatele ampleror săpături întreprinse la Orheiul Vechi, de data aceasta Pavel P. Birnea asociindu-și drept coautor pe T. F. Riaboi. În sectorul cercetat în 1983 au fost dezvelite câteva construcții, locuințe și gropi, care aparțin alt nivelului corespondentor secolului al XIV-lea, din timpul dominației Hoardei de Aur, alt și celui din secolele XV—XVI, adică din „perioada moldovenescă”. Încadrarea cronologică a vestigiilor descoperite este mijlocită, între altele, de prezența citorva monede ale Hoardei și ale domnilor Moldovei, ca și a obiectelor din metal și a ceramicii descoperite în complexe arheologice.

Continuîndu-și preocupările care l-au consacrat, A. A. Nudelman publică un articol asupra unor tezaururi monetare necunoscut din secolul al XVI-lea, recuperate în ultimii ani în regiunea pruto-nistrăiană, prezentînd șase tezaururi compuse din piese emise în Polonia, Lituania, Ungaria, Țările de Jos, statele germanice, Imperiul otoman, Transilvania, Moldova etc. Autorul enumeră și celelalte emisiuni monetare puse în circulație de Despot Vodă și Ștefan Tomșa, ca și de țarii ruși, descoperite pe teritoriul statului feudal moldovenesc, prilej de a evoca raporturile politice moldo-moscovite din secolul al XVI-lea.

Volumul se încheie cu o recenzie semnată de I. A. Borziak la lucrarea lui V. N. Stanko asupra mezoliticului din stepa nord-pontică în lumina cercetărilor întreprinse în așezarea de la Mirmoe.

Așa cum a reieșit din prezentarea de mai sus, tomul din *Arheologičeskie issledovanija v Moldavii* cuprinde materiale diverse și documentate, acoperînd un larg diapazon cronologic. Deși păstrează caracterul de rapoarte preliminare, ele conțin adesea și pasaje de unde se degajă preocuparea de a încadra cu precizie din punct de vedere etnico-cultural obiectivele investigate. Din păcate, însă, în această privință nu se face apel dect cu totul ocazional și la literatura științifică dedicată complexelor arheologice înrudite situate la vest de Prut, în pofida faptului că fenomenele istorice derulate în cursul mileniilor au fost comune de o parte și de alta a rîului amintit.

Ținem, de asemenea, să remarcăm că din parcurerea paginilor tomului căruia i-am consacrat rîndurile de față se degajă o tendință epatantă de a se acorda atenție aproape numai vestigiilor aparținînd populațiilor aflate în migrație în teritoriul dintre Prut și Nistru. Așa se explică, între altele, feroarea cu care s-au investigat movilele funerare ale triburilor de păstori nomazi, cu toate că asemenea monumente nu mai reprezintă de multă vreme o nouă temă științifică, numărul tumulilor cercetați pînă în prezent ridicîndu-se la cî-

teva sute. De altfel, ei au intrat în perimetrul interesului specialiștilor încă înainte de primul război mondial. O preocupare insistență, foarte constantă în ultimele decenii, se observă și în direcția antichităților sarmatice și mai cu seamă slave. În schimb, nici unul din articolele inserate în volum nu și-a propus să prezinte descoperiri care să poată fi atribuite geto-dacilor și romanilor. Aproape la fel de văduvită din punct de vedere al săpăturilor arheologice metodice este și perioada de etnogeneză și de evoluție a populației neolatine din Interfluvul Prut-Nistru. Într-u totul vagi sînt și datele ce privesc viața economico-socială și culturală a satului medieval moldovenesc, problemă ocolită sistematic. Spre deosebire de cercetătorii de la Moscova, Leningrad, Kiev, Tallin, Riga, Vilnius, Tbilisi, Erevan etc., care și-au fixat de decenii întregi drept temă prioritară a investigațiilor arheologice etnogeneza propriilor strămoși și încheierile statale ale acestora, confrunții lor din Chișinău par a avea în obiectiv cu totul alte aspecte ale trecutului spațiului moldav.

Nu este de mirare, deci, că o serie de vestigii care au aparținut comunităților daco-romane și urmașilor acestora au fost atribuite — *bona fide* sau nu — altor grupuri etnice și că anumitor specialiști în antropologie li s-a creat imaginea că populația de la vest de Nistru s-a schimbat radical în decursul vremurilor de mai multe ori, teritoriul repopulîndu-se prin pătrunderea unor noi valuri de migratori. Asemenea poziții decurg, măcar și în parte, dintr-un anumit fel de selecție a obiectivelor arheologice ce urmează să fie cercetate. Această unilateralitate și-a pus amprenta, direct sau indirect, și asupra concluziilor inserate în edițiile mai vechi și mai noi ale lucrărilor etalon semnate de N. A. Mohov și ale tratatelor de istorie ale R.S.S. Moldova, dintre care ultimul a fost publicat în limba rusă în 1986 și în traducere românească, cu caractere chirilice, doi ani mai tîrziu.

Cîteva din aspectele ce transpar din lectura volumului prezentat au preocupat, mai ales în anii din urmă, și pe diverși specialiști din R. S. S. Moldova — clovente în acest sens fiind rîndurile lui Pavel F. Parasca (*Monopol asupra istoriei*, în *Nistru*, 11, 1988, p. 122—131) —, care le-au avut în vedere împreună cu ansamblul necesităților de reorganizare a cercetării istorice și de abordare a studiului trecutului dintr-o perspectivă înnoitoare, detașată de clișee perimate, în congruență cu restructurările ce le prelinge societatea omenească de pretutindeni la sfîrșitul alt de agitat al acestui mileniu.

VICTOR SPINEI

LA GENÈSE ET L'ÉVOLUTION DES CULTURES PALÉOLITHIQUES SUR LE TERRITOIRE DE LA ROUMANIE

Biblioteca Arheologica Iassiensis, II, ed. V. Chiriac, Universit e „Al. I. Cuza” Iași, Iași, 1987, 176 p.

Le dernier quart du dernier siècle marque pour l'archéologie roumaine l'étape des premières découvertes importantes de la préhistoire. Si en 1884 on a identifié la culture de Cucuteni, en 1885 la géologue Gregoriu Ștefănescu a signalé à Mitoc, dans la zone moyenne du fleuve Prut, le premier établissement paléolithique sur le territoire de la Roumanie.   l'occasion du centenaire de la découverte de Mitoc, sous l'égide de l'Académie des Sciences Sociales et Politiques on a organisé une manifestation scientifique à participation internationale, par l'Institut d'histoire et d'archéologie „A. D. Xenopol” de l'Université „Al. I. Cuza” de Iași et le Musée d'histoire, de Botoșani, avec le concours des Comités de Culture des départements de Iași et Botoșani. Dans le cadre du colloque, les participants roumains et étrangers (dr. Karel Valoch, de l'Institut d'Arch ologie du Musée Morave de Brno, Tschecoslovaquie, dr. R n  Desbrosse de l'Institut de Pal ontologie Humaine de Paris et prof. dr. Kenneth Hovner de l'Université De Kalb, Illinois,  UA) ont présenté 20 communications scientifiques portant sur quelques aspects principaux de la recherche complexe du paléolithique et de l' p pal olithique roumain et européen. La plupart de ces commu-